

Asaf Savaş Akat
İstanbul Bilgi Üniversitesi
akat@bilgi.edu.tr

İhracatta İthalat*

İhracat İthalata Ne Kadar Bağımlı?

Türkiye’de kent efsaneleri üretimi son derece başarılı ve etkili bir sektördür. Teorik ya da ampirik temele dayanmayan afaki hipotezlerin genel kabul görmesi açısından, ekonomik konuların bağımsızlığı olduğu söylenemez. Tersine, profesyonel ve akademik iktisatçılar bile yaygın ezberleri tekrarlamaya müsaittir. Bu yazıda bunlardan birini, Türkiye’de ihracatın ithalata bağımlılığının çok yüksek olduğu görüşünü ele almak istiyorum.

Aslında konu gündemime yeni gelmiyor. Bir süre önce, **İktisat ve Toplum Dergisi**’nin düzenlediği bir toplantı için Denizli’ye gitmiştik. Üniversitede Türkiye ekonomisi hakkında konuşurken, TL’deki değer kaybının ihracatı arttırarak büyümeye ve cari işlemler açığına olumlu katkı yapacağını söyledim. Genç bir meslektaş itiraz etti. İhracat ithalata çok bağımlıdır, ihracatla beraber ithalat da artar, büyüme ve dış açığa etkisi olmaz, dedi. Fevri kaçan bir çıkış yaptığımı hatırlıyorum. **İktisat ve Toplum Dergisi**’nin Aralık 2018 sayısında yayımlanan kriz

Türkiye’de ihracatın ithal girdilere bağımlılığının yüksek değil, tersine nispeten düşük olduğunu böylece kanıtlanmış olduk. Pekâlâ, bundan sonra ne olacak? Profesyonel ve akademik iktisatçılar artık bu varsayımdan vazgeçecek mi? Bunu gören kamuoyu, onlardan etkilenip Türkiye gerçeğinin doğru kavranmasını engelleyen bu görüşü terk edecek mi? Velhasıl bu kent efsanesi bitecek mi? Hiç ihtimal vermiyorum.

* İktisat ve Toplum Dergisi’nin 100. sayısında yayımlanmış olan makale, paragraf kaymasından dolayı oluşan eksiklik nedeniyle yeniden yayımlanmaktadır. Buna ek olarak Asaf Savaş Akat, yazısına bazı eklemelerde bulunmuştur.

açık oturumunda salondan gelen soru beni bilgisayar başına oturmaya ikna etti. Soruyu aynen alıyorum: “Müsaade ederseniz Seyfettin Hoca’ma sormak istiyorum. Türkiye’nin ihraç ettiği her 100 dolarlık malın 70 dolarlık kısmı ithal ara mal ise o zaman ithalat düştüğünde ihracatın da düşmesi gerekiyor mu hocam?”

% 70’i Nereden Çıkıyor?

Kent efsanesinin gücünden etkilenmemek mümkün değil. Fevkalade somut bir oran da getiriliyor: % 70. Böylece yapılan her 100 dolarlık ihracatın 70 dolarının ithal girdilerden oluştuğunu anlıyoruz. Aslında % 70 oranının kendisi de manidar; sağda solda sürekli aynı sayı tekrarlanıyor. Doğal olarak nereden çıktığını merak ettim. İlk iş kapsamlı bir Google taraması yaptım. Bir sürü link çıktı; teker teker kontrol ettim. İhracatla ilgili çalışmaların çoğunda ihracatta ithal girdi payının yüksek olduğu ifadesi yer alıyor, ama varsayım mı yoksa sonuç mu bir türlü anlaşılamiyor. Ayrıca ne bir oran veriliyor ne de bir ampirik araştırmaya referansa rastlanıyor. Ama belli ki bir yerlerde % 70 oranı hesaplanmış! Nerede? Kim tarafından? Meslektaşlarımdan bu konuda yardım istiyorum; bilen varsa lütfen bana da haber versin.

Sayının kökenini saptayamadığıma göre, birkaç spekülasyon yapmamı mazur karşılayacağınızı umuyorum. İngilizce “*learned guess*” denir. Biri, % 70’in ideolojik olarak yüksek cazibesidir. İhracatın (imalat sanayinin) ithal girdilere aşırı bağımlılığı Türkiye ekonomisinin performansı hakkında karamsar bakışlarla uyumludur. Daha açık söyleyelim; Türkiye ekonomisi üzerine genel olumsuz yargıları destekler. Buna ek olarak, ekonominin uzun süredir en belirgin zafiyetini oluşturan dış açıkla mücadelede döviz kurunun etkin olmadığı, sorunun yapısal nedenlerden kaynaklandığı savını güçlendirir. Dış dengesizliğin aşırı değerli TL’den kaynaklandığı tezinin çürütülmesi ise dış açıkla para politikası arasında kurulabilecek bağlantıyı da perdeler. Velhasıl, % 70 sayısının sorgusuz sualsiz bu kadar kolay benimsenmesinin ekonomi politiği başlı başına bir yazı konusudur.

Diğeri, veri okuma ve değerlendirmede tecrübesizliktir. Ampirik araştırmalarda sık rastlanır.

Bana muhtemel gelen, mikro düzeyde, firma/sektör bazında bir üretim maliyeti araştırmasında ara mal-larda (firma dışından alınan girdiler) ithal girdi oranının % 70 bulunmuş olmasıdır. Elbette, bu oran sektörler arasında doğal kaynak kullanım yoğunluğuna, tedarik zinciri küresel entegrasyon düzeyine, vs. bağlı olarak büyük farklılıklar gösterir. Petrol rafinerisi ve petrokimya tesislerinde % 100’e yakınlaşabilir; tüm ara girdiler ithaldir. El halı, orman ürünleri, vs. diğerlerinde ise çok düşebilir; adeta hiç ithal girdi kullanılmaz. Uzatmayalım. Küresel tedarik zinciri içinde çalışan örneğin otomotiv ve beyaz eşya gibi sektörlerde yapılan bir yapı ve maliyet analizinde % 70 oranının çıkması beni hiç şaşırtmaz¹. Muhtemelen öyle olmuştur. Oran kulaktan kulağa taşınırken tanımlar unutulmuş, ara girdi maliyetinde ithalat payı toplam satış değerinde (ciroda) ithalat payına dönüşüvermiştir.

Bu bağlamda millî gelir muhasebesinde de kullanılan temel özdeşlikleri hatırlatmayı yararlı görüyorum.

Girdi maliyeti (ara girdiler) = Yerli girdiler + İthal girdiler

Ciro = Girdi maliyeti + Brüt katma değer

Brüt katma değer = Ücretler + Brüt işletme fazlası

Brüt işletme fazlası = Amortisman + Faiz + Rant + Kâr

Millî Gelir Üzerinden Bir Hesap

Brüt (gayrisafi) katma değer millî gelir hesaplarını oluşturur. Ekonominin tümü açısından bakınca, yerli üreticilerin iç alışverişleri birbirini götüreceğinden bunlar yerli katma değere eşitlenir. Yani ihracat için ciro formülü sadeleşir:

İhracat = İthal girdiler + Brüt katma değer

Son muhasebe özdeşliğini kullanarak ekonominin kritik oranlarından birini hesaplarız. “**İthalat/katma değer oranı**” oranı diyelim: Bir birim katma değer üretmek için gerekli ithalat miktarı.

İthalat/KD oranı = İthal girdiler / Brüt katma değer

Doğal olarak bu sayı yükseldikçe üretimin ithalat bağımlılığı artar. Gene, ithalat oranı sektörler arasında büyük farklılıklar gösterir. Ne demek? Girdi maliyetinde ithalatın payı ile ciroda ithalatın payı çok farklı çıkabilir. Meraklısı oranlarla biraz oynayarak ne dediğimi kolayca görecektir.

Kent efsanesinde tekrarlanan % 70 sayısının saçmalığını saptamak için altyapıyı kurduk. Formüle uygulayınca, Türkiye’de bir birim (dolar) ihracat yapmak için 2.33 birim (dolar) ithalat gerektiği anlaşılıyor.

İhracat = % 70 ithal girdi + % 30 brüt katma değer

İthalat/KD oranı = 70 / 30 = 2.33

2018 dış ticaret verileri elimizde: ihracat 168 mil.\$, ithalat 223 mil.\$. Şimdi % 70 oranını uygulayalım. İhracattaki ithalatı 118 mil.\$ (168 x 0.7), ihracatta yaratılan katma değeri 50 mil.\$ (168 – 118) buluruz. Buna göre, ithalatın yarısından fazlası ihracata girdi oluyor. İç kullanım için (diğer sektör girdileri artı nihai tüketim) sadece 105 milyar dolar kalıyor.

Türkiye’nin doğal kaynak fakiri bir ülke olması, ihracatın sektörel yapısına yansıyor: % 93’ü (158 mil.\$) imalat sanayi ürünlerinden oluşuyor. Ona odaklanalım. % 70 ithal girdi oranı ile ihracatçı sanayinin ithalatı 111 mil.\$, katma değeri 47 mil.\$ hesaplanıyor. İhracat yapan imalat sanayi dışındaki tüm sektörler girdi artı hanehalkı tüketimi için geriye 112 mil.\$ ithalat kalıyor.

2018 için GSYH açıklanmadı; tutucu bir tahminle 785 mil.\$, imalat sanayinin payını da % 18.9 hesaplıyorum. Toplam imalat sanayi katma değeri 148 mil.\$; içinde ihracatın payı % 32 çıkıyor. Yani imalat sanayinde dış pazarların payının çok düşük olduğu anlaşılıyor.

Basit bir entelektüel deneyle devam edelim. İmalat sanayinde ithal girdi oranının (% 70) ihracata ve iç pazara üretim yapan sektörler arasında değişmediğini düşünelim. Bu durumda sadece imalat sanayi girdisi olarak 345 mil.\$ (148 x 2.33) ithalat yapılması gerekiyor. Halbuki tüm sektörlerin ara girdisi artı iç pazarda doğrudan tüketilen toplamı fiili ithalat 223 mil.\$’dır. Belli ki bu hesap tutmuyor.

Gerçekçi olmayan bir varsayım ile devam edelim: Tüm ithalat sadece imalat sanayi girdisi olsun. İthalatın ihracatçılardan artı kalan kısmını (112 mil.\$) ihracat-dışı imalat sanayi katma değerine (101 mil.\$) bölünce ihracatçı olmayan sanayide ithalat/KD oranı 1.11 bulunuyor: Bu gerçek dışı varsayım altında bile ihracatçı ve ihracatçı olmayan imalat sanayinin ithal girdi kullanma olanaklarında açıklanması zor bir farklılaşma gözleniyor.

İthalatın ayrıtısına dönelim. 2018’de tüketim malları ithalatı 23 mil.\$’dır. Ara mallar kategorisine giren enerji ithalatının (40 mil.\$) bir bölümü doğrudan hanehalkı tarafından tüketilir (ısınma, aydınlanma, özel araç yakıtı, vs); ona da 15 mil.\$ diyelim. Toplam 38 mil.\$ doğrudan tüketim malı ithalatı, geri kalan 185 mil.\$ bütün sektörlerin ara ve sermaye malı ithalatı kabul edelim.

İmalat sanayi hariç tüm sektörlerin yarattığı katma değer 637 mil.\$’dır. İthalat/KD oranını bilmiyoruz ama ilk bakışta düşük gibi duran bir sayı koyalım; örneğin 0.16 varsayınca 102 mil.\$ girdi ithalatı buluruz. Yani imalat sanayine 83 mil.\$ ithalat kalır; imalat sanayi ithalat/KD oranı 0.56 çıkar (83/148). İhracatçı firmaların sektör ortalamasını tutturduğunu kabul edersek, kolayca ihracatta ithal girdi payını % 36 (0.56/1.56) olarak hesaplarız. Bu durumda, 158 mil.\$ ihracatın 56 mil.\$’ı ithalat, 102 mil.\$’ı yerli katma değer olur. İmalat sanayi katma değerinde dış pazarın payı da daha makul düzeye (% 69) yükselir.

Özetleyelim. Türkiye’nin 100 \$ ihracat yapmak için 70 \$ ithal girdi kullandığı iddiası tamamen afaki ve gerçek dışıdır. Millî gelir ve dış ticaret sayılarına göz atmak ve biraz sağduyu bunun anlaşılması için yeterlidir. Yukarıda bakkal hesabından elde edilen % 36 oranı bile aslında çok yüksektir. Aşağıda göreceğiz.

OECD Verileri

“İhracatta yüksek ithal girdisi” tezinin ekonomi politikasına az önce değindim. Daha da ilginç olan, bu konuda ayrıntılı bir data setinin benim bildiğim on küsur yıldır OECD tarafından yayımlanması, fakat Türkiye’de bir türlü göröl(e)memesidir.

Veri setinin adı: **Katma Değer Dış Ticareti (Trade in Value Added)**. Üye ülkeler artı Çin gibi büyük bazı ekonomileri kapsıyor; yıllık bazda toplam ve sektörler itibariyle mutlak değerler ve oranlar şeklinde çok sayıda tablodan oluşuyor². Ayrıca, kullanılan yöntem hakkında ayrıntılı bilgi de var.

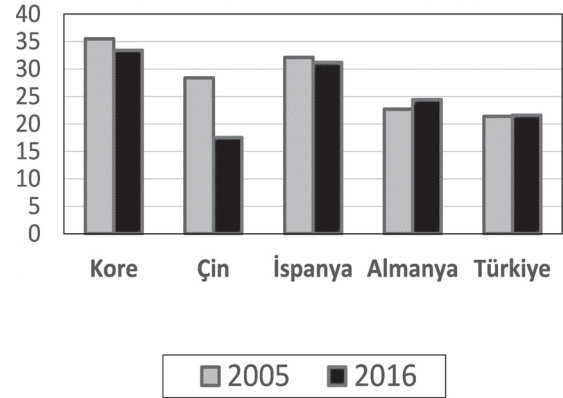
Doğrudan sadede geleceğim. Veri setinde imalat sanayi brüt ihracatında yabancı kökenli katma değer oranı başlıklı bir tablo var. Türkiye için 2016'da (sıkı durun) % 21.6 veriliyor. Tekrarlayalım: OECD'nin yaptığı hesaba göre Türkiye'nin 100 \$ imalat sanayi ürünü ihracatında 21.6 \$ ara ve sermaye malı ithal girdi bulunuyor. Buradan 100 \$ ihracatın 78.8 \$'lık kısmını yerli katma değer oluşturduğunu, yani ithalat/KD oranının 0.28'de kaldığını anlıyoruz. Yukarıda millî gelir verilerinden hareketle yaptığımız kaba hesabın bile epey yüksek kaldığı, gerçekçi olmayan varsayımlara dayandığı ortaya çıkıyor.

Tek başına Türkiye verilerinin anlamı kısıtlıdır. Bir grafikte göstermek için ülke seçimine gittim. Karşılaştırmaya iki Avrupa ülkesi aldım. Biri Almanya; ihracat performansı ile ünlü ve Türkiye'nin en büyük ticaret ortağı. Diğeri İspanya; Türkiye ile gelişmişlik farkının daha az ve hizmet ihracatının payı yüksek olduğu için. Onlara iki uzak doğu ülkesi ekledim: Kore ve Çin. Bu iki ülkeyi neden seçtiğimi açıklamama gerek olmadığını sanıyorum. 2005 ve 2016 yılları için sonuçlar grafiktedir.

Grafığın, ezbercileri fena halde şaşırtacağını biliyorum. 2005'te, ele alınan beş ülkede sanayi ürün ihracatında ithal girdi oranı en düşük Türkiye'dir. 2016'da ilk sırayı Çin'e kaptırıyor ama diğer üç ülkeye kıyasla hâlâ daha az ithal girdi kullanıyor. Bu arada, ihracat performansına hayranlık duyulan ve büyük dış fazlalar veren Almanya'nın 2005'ten 2016'ya ithal girdi oranının yükseldiğine de dikkat çekelim.

Grafik bize üretimin ithalata bağımlılığı ile dış ticaret dengesi arasında bir ilişki kurulamayacağını da net şekilde gösteriyor. Almanya'nın ithal girdi oranı Türkiye'den yüksektir; buna karşılık dış ticaret dengeleri zıt yöndedir: Almanya'nın devasa bir ticaret fazlası, Türkiye'nin ise büyük bir açığı vardır.

■ Grafik 1: İmalat Sanayi-Ihracatta İthalat Payı (%)

OECD veri seti içinde dolaşmayı meraklılara bırakıyorum. Sadece toplam ihracatla ilgili verileri özetleyeceğim. Toplam ihracata tüm döviz kazanan faaliyetler dâhil ediliyor. Yani mal ihracatına ek olarak turizm, taşımacılık, bavul ticareti, inşaat, vs. görünmeyen ihracat kalemleri de kapsanıyor. Bekleneceği gibi, toplamda ithal girdi oranları imalat sanayinden daha düşük çıkıyor. Aynı yıllara bakınca, Türkiye için 2005'te % 15.4 ve 2016'da % 16.4 olduğunu görüyoruz. Karşılaştırmalı analizde ise sıralama değişmiyor. Üstelik, 2016'da Türkiye'nin ithalat oranı Çin'in altına inmiyor.

OECD verisinin anlamı çok önemlidir. 2016'da Türkiye'nin toplam 182 mil.\$ ihracatı içinde 30 mil.\$ ithalat olduğu hesaplanıyor³. 2016'da Türkiye'nin ithalatı ise 200 mil.\$'dır. Yani ithalatın % 85'i (170 mil.\$) iç piyasada kullanılmıştır. İç talep – dış denge ilişkisinin daha net bir ifadesi zor bulunur.

İki Gözlem

Bulgular Türkiye ekonomisinin nicel ve nitel evrimini yakından izleyenler için şaşırtıcı değildir. İhracatın ithalat bağımlılığının düşük çıkmasının gerisinde, kısa istisna dönemler dışında, TL'nin aşırı değerli olması/tutulması yatar. İki gözlem yapmak istiyorum.

Bir: Aşırı değerli kur, döviz cinsinden işçi ücretlerini emek verimliliğine kıyasla pahalı kıldı. Bu durumda, ancak ucuz emekle rekabet edebilen ihracata yönelik montaj (assembly) faaliyetleri gelişmedi.

Bu tür ihracatın ithalat oranı çok yüksektir. Ara girdilerin âdeta tümü ithal edilir; yaratılan katma değer montaj faaliyeti ile sınırlıdır. Geçmişte Çin ve diğer Doğu Asya ülkelerinin uyguladıkları bu modele Türkiye itibar etmedi. Son dönemde TL’de ciddi değer kaybına rağmen, sanayinin Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile (Bangladeş, Vietnam, Sri Lanka, vs.) ucuz emekle rekabet etmesi hâlâ mümkün değildir.

İki: Türkiye’de imalat sanayi ithal ikamesi amacı ile iç piyasaya yönelik üretim için kuruldu. Yüksek korumacılık sanayide çeşitlenmeyi teşvik etti. 1990’larda ekonomi dış rekabete açılınca imalat sanayi rekabet gücünü ücret-verimlilik ikilisinden ikincisine dayandırmak zorunda kaldı. İmalat sanayi firmaları bu şekilde üretimlerinin giderek artan bölümünü dış piyasalara yönlendirdi. Bu sürecin doğal bir sonucu, Türkiye imalat sanayinin küresel tedarik zincirlerine entegrasyon düzeyinin düşük kalmasıdır. Uluslararası kuruluşların raporlarında bu konu çok irdelenir⁴. İhracatın ithalata bağımlılığının düşük kalmasının diğer nedeni budur.

Lafi uzatmayalım. Biliyorum, bu yazının kısıtlı kapsamı Türkiye’nin sanayileşme serüveninin bil-mecelerine girmeme izin vermiyor. Gene de dayanamadım; kusura bakmayın.

Efsaneler Ölmez

Türkiye’de ihracatın ithal girdilere bağımlılığının yüksek değil, tersine nispeten düşük olduğunu böylece kanıtlamış olduk. Pekâlâ, bundan sonra ne olacak? Profesyonel ve akademik iktisatçılar artık bu varsayımdan vaz geçecek mi? Bunu gören kamuoyu onlardan etkilenip Türkiye gerçeğinin doğru kavranmasını engelleyen bu görüşü terk edecek mi? Velhasıl bu kent efsanesi bitecek mi?

Hiç ihtimal vermiyorum. Bu ve benzer pek çok konuda zengin deneyimim, ekonomi hakkındaki algıların somut sayılara ve gerçeklere karşı ciddi bağımsızlığa sahip olduğuna işaret ediyor. Bir sonraki konferansta gene “ihracatın ithalata bağımlılığını” savunan birilerinin çıkacağına kesinlikle eminim. Bu işler böyledir; efsaneler dokuz canlıdır, asla ölmezler.

Addendum (Ek)

% 70’in Kökeni

Yukarıda % 70 oranını nerede ve kim tarafından hesaplandığı konusunda meslektaşlara yardım çağırma ilk cevap Bahçeşehir üniversitesinden Necip Çakır’dan geldi. Bu oranı Mustafa Sönmez’in 2007’de çıkan bir yazısında kullandığını hatırlamış. M. Sönmez ise konuyu 2004’te, İzmir Sanayi Odası’na yaptığı bir araştırma için incelediğini, 2007’de Bianet’te (www.bianet.org) yayımladığını söyledi⁵. “% 70” oranı bizzat başlıkta yer aldığına göre, sanırım patentini M. Sönmez’e atfedebiliriz.

Nasıl hesaplıyor? İhracatçılara kolaylık sağlamak üzere 1999’da devreye giren “Dahilde İşlem Rejimi” (DİR) izin belgelerine bakıyor. DİR, ithal girdi kullanan ihracatçıların vergi, harç, vs. maliyetlerini düşürmeyi ve işlerini kolaylaştırmayı amaçlayan bir teşvik mekanizmasıdır. İhracatçı firma, ihracat ve ithalat miktarlarını belirterek önceden teşvik belgesi (izin) alıyor. Çalışma 2007 ve öncesinde izin belgelerindeki ithalat ve ihracat sayılarını birbirine bölerek % 70 civarında oranlara ulaşıyor.

Tahmin edeceğimiz gibi, son durumu görmek için verileri aradım. Ticaret Bakanlığı sitesinde bulmak zor olmadı. 2005’ten bugüne DİR kapsamında gerçekleşen ihracat⁶ ve ithalat⁷ verileri ve buradan hesaplanan ithalat payları Tablo 1’de veriliyor. Toplam ihracatta DİR payı yüksek ama zaman içinde yavaş da olsa düşüş eğilimi gözleniyor. DİR’in ihracat performansına etkileri ve değişim dinamikleri ilginç bir araştırma konusu olurdu. İhracatta ithalatın payı ise % 42 ile % 49 arasında değişiyor. Son iki yılda % 44 olmuş. Artış eğilimi gözükmemesi ilgimi çekti. Dikkat: Bulunan ithalat payı sayıları Sönmez’in sayılarına kıyasla düşük; buna karşılık OECD verilerine göre yüksek olduğu görülüyor. Biraz açmak istiyorum.

Sönmez’le fark nereden kaynaklanıyor? Onun verileri DİR izin belgelerinden; tablo ise fiili DİR ihracat ve ithalatını yansıtır. Firmaların tedbirli davranarak ihtiyaçlarının üzerinde ithalat izni aldıklarını düşündürüyor.

OECD ile farkı açıklamak için, ilk akla gelen hipotez ithalat oranı yüksek firmaların DİR’i tercih etmesidir. Böyle ise, ihracatın geri kalan % 55’inde ithal girdi oranını düşük olacaktır. Örneğin, diğer ihracatta ithalat payını % 10 alalım; daha yüksek olsa firmalar zaten DİR’i tercih ederdi. 2018’de toplam ihracat için gerekli ithalatı 42 mil.\$, ve buradan ithal girdi oranı % 25 hesaplanıyor. OECD’nin **Katma Değer Dış Ticareti (TIVA)** veri setinde 2016 için ithalatın payı % 21.6 idi. Küresel tedarik zincirlerinde ara girdilerin birkaç kez ülke değiştirebildiği düşünülürse, ithalatın içinde bir miktar yerli katma değer de olabilir. Dolayısı ile iki sayı arasındaki 3.5 puan fark olağan hata sınırları içinde duruyor. Böylece DİR verileri bir anlama OECD verisinin tutarlılığına dolaylı bir destek veriyor.

■ Tablo 1: Dâhili İşleme Rejimi ile Dış Ticaret (Ticaret Bakanlığı)

	DİR İhracat (mil. \$) (1)	<i>Genel İhracatta Payı (%)</i>	DİR İthalat (mil. \$) (2)	<i>Genel İthalatta Payı (%)</i>	İhracatta İthalat (%) (2/1)
2005	37.8	51.4	17.3	14.8	45.7
2006	43.6	50.9	18.8	13.5	43.1
2007	52.2	48.6	24.3	14.3	46.6
2008	62.8	47.6	30.8	15.2	49.0
2009	46.4	45.4	21.4	15.2	46.1
2010	53.7	47.2	26.0	14.0	48.5
2011	64.2	47.6	30.9	12.8	48.1
2012	65.3	42.8	31.6	13.4	48.5
2013	68.1	44.9	32.1	12.7	47.1
2014	68.6	43.5	31.6	13.0	46.0
2015	58.8	40.9	26.2	12.6	44.5
2016	58.2	40.8	24.5	12.4	42.2
2017	65.0	41.4	28.4	12.2	43.7
2018	74.9	44.6	33.0	14.8	44.0

İki Önemli Çalışma

İkinci öneri Korkut Boratav’dan geldi. Beni Erdal Özmen’in kapsamlı çalışmasına (Özmen 2015) yönlendirdi. Yayımlandığında bakmış ve lisansüstü dersimde okuma listesine koymuştum; makaleyi yazarken gözümden kaçmış. E.Özmen, son bölümde ihracatta yerli katma değer ve ithalat ilişkisini analiz ederken, OECD-TIVA verilerini kullanarak

farklı imalat sanayi sektörlerinde yurt-içi katma-değer oranlarını gösteren bir grafik yapıyor.

“Şekil 23’e göre, ihracatta yurt içi katma değer oranı 1995’teki % 89 düzeyinden 2000’de % 85’e ve 2008’de % 74’e düşmüştür.”⁸

Buradan 2008 ihracatta ithalat payının % 26 olduğunu anlıyoruz. Özmen çalışmanın devamında yurt içi katma değer payının ve dolayısı ile ithalat payının mutlak değerleri üzerinde durmuyor. Onun yerine paylardaki değişime bakıyor; yurt içi katma değer payında sürekli düşüşe ve ithalat payında sürekli artışa odaklanıyor. Olaydaki bilmece, E. Özmen gibi titiz ve saygın bir araştırmacının OECD-TIVA verileri üzerinden ihracatta ithalat payının % 20’ler mertebesinde olduğunu göstermesine rağmen “% 70” efsanesinin gücünü sürdürmesidir.

Üçüncüsüne Ege Cansen dikkatimi çekti. Şeref Saygılı ve arkadaşları tarafından imalat sanayinin ithalat yapısı üzerine gerçekleştirilen kapsamlı bir araştırma Merkez Bankası tarafından yayımlanmıştı⁹. İki açıdan ilginçtir. Birincisi: Çalışmada, girdi-çıkıtı tabloları kullanılarak imalat sanayinde ithalat girdi katsayıları hesaplanmaktadır. Metinden alıntı yapalım:

“Girdi-Çıkıtı tabloları kullanılarak yapılan hesaplamalar dolaylı ve dolaysız ithalat gereği katsayısının ekonomi genelinde 1979 yılındaki %7,6 seviyesinden, 1990 yılında % 12,8, 1998 yılında % 12.6 ve 2002 yılında % 15.1’e çıktığını göstermektedir. Söz konusu oranların imalat sanayinde daha yüksek olduğu ve, sırasıyla, % 11,6, % 20,9, % 22,2 ve % 26,7 düzeylerinde bulunduğu tahmin edilmiştir”¹⁰.

Arkasından gelen, “Şekil 6.1: İmalat Sanayii Sektörlerinde Üretim İthalat Gereği Katsayıları”, farklı sektörler ve imalat sanayi toplamı için 2002 yılı katsayılarını göstermektedir. Bulunan oranları OECD-TIVA bulgularına yakınlıkları çok açıktır. Bu verilerin 2010 yılında yayımlanmış olmasına rağmen “% 70 ithal girdi” efsanesinin bugüne gelmesi hakikaten şaşırtıcıdır.

İki: Araştırma geniş kapsamlı bir anketle 2007 yılı için imalat sanayi firmalarında sektör bazında ve toplamda maliyet yapısını inceliyor. Burada bizim için ilginç bilgiler var.

“Tablo 6.1: Sanayi Sektörlerinin Temel Maliyet Yapısı (2007)” ayrıntılarını veriyor¹¹. Bu tabloda toplam imalat sanayini gösteren satırları Tablo 2’ye aktardım. Görüldüğü gibi, imalat sanayi

firmaları cirosunda dışarıdan alınan girdilerin payı, yani hammadde-malzeme ve enerji-su kalemlerinin toplamı % 70 çıkıyor. Dikkat: Burada bulunan % 70 katsayısı yerli ve ithal girdilerin toplamıdır. İnsanın aklına bir şüphe düşüyor, “% 70 ithalat” efsanesi pekâlâ bu sayının kulaktan kulağa fisıldanırken arzulananda yönde evriminden (*lost in translation*) kaynaklanabilir. Neden olmasın!

■ Tablo 2: İmalat Sanayi Maliyet Yapısı (2007)

İmalat Sanayi Temel Maliyet Yapısı (%) (2007)				
Göstergeler	Hammadde ve Malzeme	Enerji ve Su	İşgücü Ödemeleri	Toplam
Sinai Maliyet	88.5	3.2	8.4	100
Değer %	67.4	2.4	6.4	76.2

Son Notlar

1. Maliyet hesabında abartma ihtimali vardır. Firmanın girdiyi ithalatçısından aldığı düşünelim. Fiyatın içinde ithalat masrafları (harç, gümrükleme, ülke içi nakliye, vs) ve ithalatçı marjı (ücret, kar, vs) yer alır. Halbuki bunlar yerli girdilerdir. Yani firmanın ithal malına ödediği miktarın bir bölümü aslında yerli katma değerdir. Ayrıca ithal girdinin menşe ülkede üretiminde Türkiye’den ihraç edilmiş girdiler olması da mümkündür
2. İnternette kolay ulaşılır: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TIVA_2018_C1&_ga=2.59371501.1769892924.1548871614-622809420.1548871614
3. Tablo için bak: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TIVA_2018_C1&_ga=2.12901815.1290164159.1548972933-1736148104.1512829583
4. Örneğin OECD’nin 2016 için yayımladığı Türkiye raporunda (OECD 2016) konu başlı başına bir bölüm olarak ele alınmıştır: “Ch.2: Reaping the benefits of global chains”.
5. Sönmez, Mustafa (2007): “İhracatta yüzde 70 ithal girdi”, **Bianet** 12/1/2007
6. Ticaret Bakanlığı - Gümrük rejimlerine göre ihracat
7. Ticaret Bakanlığı - Gümrük rejimlerine göre ithalat
8. Özmen (2015), s. 56
9. Saygılı (2010); kısaltılmış versiyonu daha sonra makale olarak da yayımlandı: Saygılı (2014).
10. Saygılı (2010), s.62-63
11. Saygılı (2010), s. 51

Kaynakça

- OECD (2016), *OECD Economic Surveys: Turkey 2016*, OECD Publishing, Paris.
http://dx.doi.org/10.1787/eco_surveys-tur-2016-en
- https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TIVA_2018_C1&_ga=2.59371501.1769892924.1548871614-622809420.1548871614
- https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=TIVA_2018_C1&_ga=2.12901815.1290164159.1548972933-1736148104.1512829583
- Özmen, Erdal (2015): “Türkiye’de cari açıklar, dış ticaret ve finansal kırılganlıklar”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, cilt 30, sayı 351, s.35-72.
- Saygılı, Şeref, C.Cihan, C.Yalçın, T.Hamsici (2010): “Türkiye İmalat Sanayinin İthalat Yapısı”, *TCMB Çalışma tebliği*, 10/02 (Mart) <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/16e81cc5-44d8-4d2b-a7d4-b61cedb0b4c1/WP1002.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-16e81cc5-44d8-4d2b-a7d4-b61cedb0b4c1-m3fB8Ud>
- Saygılı, Şeref, C.Cihan, C.Yalçın, T.Hamsici (2014): “Türkiye İmalat Sanayinde İthal Girdi Kullanımındaki Artışın Kaynakları”, *İktisat, İşletme ve Finans Dergisi*, cilt 29, sayı 342, s.9-44.
- Sönmez, Mustafa: “İhracatta yüzde 70 ithal girdi”, *Bianet* 12/12007 <https://bianet.org/bianet/ekonomi/90139-ihracatta-yuzde-70-ithal-girdi>
- Ticaret Bakanlığı - Gümrük rejimlerine göre ihracat <http://risk.ticaret.gov.tr/data/572b3a8a1a79f50cd8a-22b1a/17-gumruk%20rejimlerine%20gore%20ihracat.pdf>
- Ticaret Bakanlığı - Gümrük rejimlerine göre ithalat <http://risk.ticaret.gov.tr/data/572b3a8a1a79f50cd8a-22b1a/18-gumruk%20rejimlerine%20gore%20ithalat.pdf>